

**Lev Luis Grinberg. Politics and Violence in Israel/Palestine:
Democracy versus Military Rule.**

London and New York: Routledge. 2010. 253 pages

אבישי ארליך*

ספר זה הוא תרגום לאנגלית (בקיצורים ובשינויים) של הספר שלום מדומיין, שיח מלחמה: כשל המנהיגות, הפוליטיקה והדמוקרטיה בישראל 1992-2006, שיצא בעברית בהוצאת רסלינג ב-2007. הספר עוסק בסכסוך הישראלי-פלסטיני בתקופה הנידונה, ובעיקר במשא ומתן המדיני, בכישלונם ובתוצאות כישלונם. התקופה מחולקת בו לארבע תת תקופות: שתיים עד רצה רבין, ושתיים אחריו, שכוללות את האינתיפאדה השנייה ואת מלחמת לבנון השנייה. כך נבנה נרטיב של התקדמות לקראת הסכם, ואחר כך, אחרי הרצה, התרחקות ונסיגה ממנו. מתודת המחקר היא תיאור כמעט כרונולוגי של אירועים בליווי פרשנות שרובה נסמכת על ספרות משנית ועיתונות, בעיקר עברית, ומקצתה על פרשנות הפוליטית של המחבר. היומרה לחידוש שבספר היא בכך שהוא בוחן את ההתרחשויות בשלושה ממדים: הפוליטיקה הפנימית הישראלית, הפוליטיקה הפנימית הפלסטינית והפוליטיקה הישראלית-פלסטינית (מטריצה תוך קהילתית ובין קהילתית). המושג המארגן את הנרטיב הוא דינמיקה של פתיחת המרחב הפוליטי וסגירתו. המושג מרחב פוליטי אינו מוגדר במפורש ובשלמות, והשימוש בו לאורך הספר מתייחס לתהליכים ולהיבטים נבדלים זה מזה בלא עקביות נראית לעין. ב"פתיחה" מתכוון המחבר להכרה בלגיטימיות של האחר ובנכונות לשאת ולתת אתו, ו"סגירה" היא אפוא אי הכרה באחר, במסודותיו ובנציגיו ושימוש באמצעים כוחניים, חד צדדיים, לדיכוי מאווייו ולכינון מציאות שתואמת את מטרותיו של צד אחד בלבד.

יש פער ניכר בין הכרתו והבנתו של המחבר את התהליכים הפוליטיים הישראליים ובין בקיאותו בתהליכים הפוליטיים הפנים פלסטיניים. כך, תיאור התהליכים בישראל מפורט הרבה יותר מתיאור התהליכים בחברה הפלסטינית. הפער הזה מחליש במידה רבה את הטענה, הנכונה כשלעצמה, שקונפליקטים יש לנתח משני הצדדים. המחקר הנידון הוא אפוא לכל היותר פרשנות על תקופה, חשובה מאוד כשלעצמה, מתווכת באמצעות מושג שיעילותו המסבירה שנויה במחלוקת.

מיד בתחילת הספר מפריד המחבר הפרדה גמורה, תמוהה במיוחד בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, בין פוליטיקה לאלימות, בהסתמך על הגותה של חנה ארנדט ומתוך שלילתם של קלאווביץ, מרקס וובר. ארנדט פיתחה את מושג הפוליטיקה שלה נגד תיאורטיקנים של טוטליטריות מהפכנית, ובעיקר נגד ראיית הפוליטיקה של קרל שמידט, שאצלו פוליטיקה ואלימות הן מושגים חופפים. הפוליטי לפי גרינברג הוא מרחב המשא ומתן הנוצר בין קבוצות וקהילות בעלות אינטרסים שונים לאחר שהן מכירות בלגיטימיות ובדרישות זו של זו וכשהן נמנעות מאלימות בפועל ומאלימות סימבולית. להגנתו של

* החוג לחברה וממשל, המכללה האקדמית תל אביב-יפו

גרינברג ייאמר שהוא אינו יחיד בהתנגדותו להמשגת האלימות כחלק מהפוליטיקה; גם שנטל מוף למשל, המתנגדת לתפיסתו של שמידט, מדברת על פוליטיקה א־גוניסטית (לא אנטגוניסטית).

בתקופת כהונתו של רבין כראש ממשלה אחזו בגישה זו כמה מחסידי הפתרון של שתי מדינות זו בצד זו. למותר להזכיר שהפוליטיקה הפנימית של ישראל הייתה ועודנה אלימה: רצח אמיל גרינצווייג ב־1983, הרצח שביצע ברוך גולדשטיין ב־1994, רצח רבין ב־1995 והאווירה שקדמה לו, וכן פרשות נוספות, הם כולם דוגמאות לאלימות סימבולית ופיזית בפוליטיקה הישראלית היהודית. כוונתו של גרינברג ראויה: יאה לפתור סכסוכים לאומיים מתמשכים מתוך הכרה ובמשא ומתן בלבד, אך אין זו הדרך הרווחת. להוותנו, אלימות היא עדיין מרכיב בכל מציאות חברתית, והשימוש בה, או האיום בשימוש בה, הוא מרכיב חשוב ביחסים פוליטיים בתוך מערכות פוליטיות, ועוד יותר ביחסים בינלאומיים. ברור שדמוקרטי מתנגד לאלימות פוליטית, אבל הוא אינו רשאי להתעלם ממנה. בימים אלה של שינויים מהפכניים במזרח התיכון, הפרדת האלימות מהפוליטיקה כהנחה בסיסית של סוציולוג פוליטי נראית תמוהה עוד יותר.

ההפרדה החדה בין אלימות לפוליטיקה מביאה את גרינברג להגדיר את הסכסוך כנובע מהמבנה הפוליטי הדואלי לכאורה של ישראל: דמוקרטיה תוך כדי קולוניאליזם. מכאן נובעת אולי גם טענתו של יבית הסכסוך היא היעדר גבולות ברורים בין הקולקטיבים הלאומיים. דא עקא שגישה זו מתעלמת מההיבט האלים של המדיניות הישראלית כלפי המיעוט הפלסטיני מאז כינון המדינה. שאלת הליבה של הסכסוך אינה שאלת גבולות אלא שאלת הגדרת הקולקטיב שלו שייכת המדינה. שאלה זו לא תיפתר גם אם ייווצרו שתי מדינות; להפך, היא תוחרף. חטאו הנורא של רבין בעיני הימין לא היה קשור לשאלת גבולות אלא לנכונותו לכלול את הפלסטינים אזרחי ישראל בקבלת החלטות קרדינליות במדינה היהודית.

הציונות רואה עצמה כמהפכה לאומית יהודית ולא בוחלת בשינוי אלים של המציאות, מטיהור אתני ועד הפקעת אדמות והתיישבות יהודית שנשענת על כוח צבאי. הפלסטינים אזרחי ישראל חיו עד 1966 תחת ממשל צבאי. בצמתים היסטוריים כמו בכפר קאסם, ביום האדמה ובתחילת האינתיפאדה השנייה לא היססה ישראל להשתמש באלימות נגד אזרחיה הפלסטינים. בשטחים שנכבשו ב־1967 נסמך השלטון הישראלי על ממשל צבאי. בהסכמי אוסלו נקבעו תנאי חופש פעולה לצה"ל בשטחי הרשות, בעוד שעל הפלסטינים נאסר להקים צבא. ההתנחלות היא דוגמה לאלימות חד צדדית, שכן הצבא סוגר שטח, מסלק את יושביו, מגן על המתיישבים ושומר על ביטחונם באמצעות מחסומים וכבישי הפרדה במרחב האקסקלוסיבי היהודי המיוצר. ההתנחלות האדמיניסטרטיבית והכלכלית, התלות והמצור הכלכלי, חלים באמצעות תקנות צבאיות שנכפות בכוח. התנחלות היא אלימות, והמשא ומתן המדיני התנהל על רקע לחץ של המשך ההתנחלות, כלומר המשך האלימות. גם בניתוח הצד הפלסטיני של הסכסוך קשה לקבל את ההפרדה בין פוליטיקה לאלימות: הפלסטינים ראו במאבק המזוין היבט מרכזי במהפכת השחרור הלאומי שלהם, כמו שמלמדים הפיגועים שביצעו. גם בפוליטיקה הפנימית הפלסטינית נשארה האלימות ממד מרכזי, ולכל מפלגה פלסטינית יש מיליציה חמושה. שני הצדדים השתמשו אפוא באלימות בתקופת המשא ומתן, האלימות הייתה חלק מהפוליטיקה. לכן ההפרדה בין השתיים בניתוח התקופה הנידונה היא לקויה, מלאכותית וטעונה אידיאולוגית.

גרינברג טוען שהצבא דחף לאלימות בדיכוי האינתיפאדה השנייה ובמלחמת לבנון השנייה, אך טענה זו אינה מוכחת. לשם מה ההפרדה המלאכותית בין צבא לממשלה בישראל? ההפרדה מטילה ספק אם גם בתוך ישראל יש "מרחב פוליטי", שכן הצבא, מכשיר האלימות, אינו עצמאי ונפרד, אלא נמצא בשליטת הממשלה. תמהני אם כל זה נחוץ כדי לשמור על התיחום המושגי בין פוליטיקה לאלימות.

זאת ועוד, הכניסה לתהליך אוסלו נכפתה על ישראל ועל אש"ף מבחוץ, כתוצאה משינוי הסדר העולמי. אש"ף קיבל את תנאי אוסלו בהיותו בשפל כוחו כתוצאה מקריסת ברית-המועצות והאיום בצמיחת הנהגה חדשה אחרי האינתיפאדה. אפשר לטעון שפתיחת המרחב הפוליטי (הכרה הדדית, היתר הכניסה של הנהגה הפלסטינית לשטחים ופתיחת המשא ומתן) נכפתה על שני הצדדים. ועידת קמפ־דיוויד נכפתה על הפלסטינים על ידי ביל קלינטון, נשיא ארצות-הברית, וגם תהליך הבחירות הפלסטיני, שהביא בסופו של דבר לפילוג בין הפתח לחמאס ולפיצול עזה והגדה, נכפה מבחוץ. מכל אלה נובע שבניתוח הסכסוך הישראלי-פלסטיני אי אפשר להסתפק במטריצה של שני הצדדים והיחסים ביניהם, אלא יש לכלול עוד מעגל: גורמי חוץ. בסכסוך הזה, אולי יותר מכל סכסוך מתמשך אחר, משתתפים שחקנים חיצוניים רבים: מדינות ערב ועמיהן, מעגל העולם המוסלמי והמעצמות. בצד הישראלי צריך להביא בחשבון את ארצות-הברית, ובמידה פחותה את האיחוד האירופי (בעיקר גרמניה) ואת הגורם היהודי-אמריקאי. ההתנגדות הפלסטינית, כמו תהליך השלום, נשענו אפוא תמיד על תמיכה או התנגדות של שחקנים מבחוץ בעלי אינטרסים מנוגדים.